

Netwerk Samenleving & Detentie

WIE WE ZIJN EN WAT WE WILLEN ?

Foto: Leven Nolleet

“De manier waarop een samenleving het strafbeleid en de strafprocedures organiseert, bepaalt of ze wel of niet fatsoenlijk is.”

Avishai Margalit

NETWERK SAMENLEVING & DETENTIE

De Vrijheidsberoving in België

Artikel 3 van de 'Universele verklaring van de rechten van de mens' spreekt over 'het recht op leven, vrijheid en veiligheid van de individuele persoon'. In de waardebeleving van de Westerse samenleving worden autonomie en individuele vrijheid steevast bovenaan geplaatst. Van je vrijheid beroofd worden is dan ook een bijzonder traumatiserende ervaring.

In België, waar de doodstraf is afgeschaft, is de vrijheidsberoving de meest verregaande ingreep die de overheid kan doen in het persoonlijke leven van haar burgers. Wanneer men opgesloten wordt, kan men niet langer gaan en staan waar men wil. Het benemen van de vrijheid dient de essentie van de gevangenisstraf te zijn. Maar dit is in de praktijk niet het geval. Gevangenen worden niet enkel opgesloten, maar tevens uitgesloten van een verdere deelname aan de samenleving.

De uitvoering van de vrijheidsstraf schiet dikwijls een van haar belangrijke doelstellingen voorbij, namelijk het bijdragen aan een veiligere samenleving. Opgesloten daders krijgen weinig kansen om een "nieuw leven" te beginnen, laat staan hun "leven te beteren". Op verschillende terreinen vertoont het Belgisch gevangeniswezen ernstige tekorten. Verbeteringen kondigen zich aan, maar worden in een zeer traag tempo uitgevoerd, en dreigen telkens opnieuw overspoeld te worden door de groeiende problemen.

In januari 2005 is er eindelijk een "basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden" goedgekeurd. Uitvoeringsbesluiten komen echter zeer traag tot stand. De wet op zich wordt algemeen erkend als een grote stap voorwaarts, maar is nog steeds grotendeels theorie. Het zal grote en volgehouden inspanningen vragen om een gevangenisregime te realiseren dat in staat is de gedetineerden de leefomstandigheden te bieden waar ze recht op hebben.

Bij monde van het Comité voor Preventie van Foltering en onmenselijke of vernederende Behandeling (CPT) sprak de Raad van Europa¹ zich al vier maal kritisch uit over de situaties in de Belgische gevangenissen. De rapporten van het CPT zijn gebaseerd op inspectiebezoeken aan penitentiaire instellingen van de lidstaten van de Raad van Europa. België scoort in vergelijking met andere West-Europese landen slechte punten.

Een algemeen probleem ligt in de verantwoording van de gevangenisstraf. Onze samenleving weet niet waar ze met de gevangenisstraf naar toe wil. Er bestaan geen eenduidige en vooropgezette doelstellingen omtrent de vrijheidsberoving. Waarom sluiten we mensen op? Wat moet het doel zijn van de detentie? Wat moet tijdens de detentie met de opgesloten burgers gebeuren? Deze fundamentele vragen krijgen geen bevredigend antwoord. Gedetineerden worden dan ook geconfronteerd met een zinloze detentie: er zijn te weinig activiteiten, er is geen adequate begeleiding (ook niet na de gevangenisstraf) en de terugkeer naar de vrije samenleving wordt onvoldoende voorbereid.

Wat we vandaag de dag zien gebeuren is dat beleidsmakers allerhande de mond vol hebben van de gevangenisstraf als ultimum remedium. Althans, dat zijn hun woorden. De daden die ze stellen wijzen in een heel andere richting. Er wordt weinig of niet ingegrepen in de steeds toenemende gevangenisbevolking, men blijft het ongebreidelde gebruik van de voorlopige hechtenis toelaten. De voorlopige hechtenis is in theorie een uitzonderingsmaatregel, maar in de praktijk wordt de maatregel gebruikt als drukkingsmiddel om bekentenissen te verkrijgen. Veertig procent van alle gedetineerden in België is 'voorlopig gehecht', voor de Europese Unie staat België hiermee op de eerste plaats.

Er zijn nog meer problemen in de penitentiaire sector: de verouderde infrastructuur, het schrijnende lot van geïnterneerden in onze gevangenissen, de overbevolking... Het gebrek aan personeel en middelen blijft duren, wat de sociale onrust in heel wat gevangenissen aanwakkert. Geregeld worden we ook opgeschrikt door incidenten in de gevangenis: een sterfgeval van een gedetineerde, ontsnappingspogingen, een geslaagde 'great escape' van 28 personen uit de gevangenis van Dendermonde in de zomer van 2006...

¹ De Raad van Europa is een internationaal orgaan dat instaat voor de bescherming van de mensenrechten en de pluralistische democratie in Europa. Ze werkt tevens rond de culturele identiteit en diversiteit in Europa, rond maatschappelijke problemen in de Europese samenleving en rond democratische stabiliteit in Europa. De Raad is onder meer auteur van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM). De Raad van Europa telt 45 leden en mag niet verward worden met de instellingen van de Europese Unie. Het Comité voor preventie van Foltering en onmenselijke of vernederende Behandeling (CPT) is een invloedrijk, gezaghebbend comité binnen de Raad van Europa dat toezicht doet op de vrijheidsberoving in de lidstaten. Ze doet dit met onafhankelijke experts die een ongelimiteerde toegang hebben tot alle detentieplaatsen. Het meest recente rapport van het CPT kan u raadplegen op <http://www.cpt.coe.int/documents/bel/2006-04-20-fra.htm>

NETWERK SAMENLEVING & DETENTIE

Aan de beschreven problematiek moet iets gedaan worden. De onverschilligheid tegenover het lot van gedetineerden en tegenover het wel en wee achter de gevangensmuren dient doorbroken te worden. We hebben er belang bij en het is onze plicht om goed om te gaan met gedetineerden. Immers: vroeg of laat komt nagenoeg elke gedetineerde weer vrij. Hoe succesvol die vrijheid wordt, hangt mede af van de manier waarop gedetineerden behandeld worden en van de bagage die een gedetineerde tijdens de detentie meekrijgt.

Wie we zijn...

Het Netwerk Samenleving en Detentie is een ontmoetingsplaats voor organisaties en personen die zich betrokken voelen bij de hierboven beschreven problematiek.

Het Netwerk Samenleving en Detentie ijvert voor een hervorming van het gevangeniswezen; een duidelijke omschrijving van de rechten en plichten van de gedetineerde, een humanisering van de gevangenisstraf en een zinvolle invulling van de detentietijd gericht op reïntegratie en herstel.

Een hervorming kan niet plaatsvinden als er geen maatschappelijk en politiek draagvlak voor die hervorming aanwezig is. Het Netwerk wil de maatschappelijke en politieke discussies voeden om zo een invloed te kunnen uitoefenen op de noodzakelijke humanisering van de penitentiaire sector. Daarom zal het Netwerk zijn stem verheffen op maatschappelijke fora waar het debat over de maatschappelijke reactie op criminaliteit gevoerd wordt. Dat betekent niet dat het Netwerk altijd aan de klagmuur zal staan. Ook op positieve gebeurtenissen en positieve evoluties moet de aandacht gevestigd worden, in het bijzonder op de inspanningen van velen binnen Justitie en de Vlaamse Gemeenschap die in afwachting van de uitvoeringsbesluiten van de basiswet nu reeds initiatieven voor een hervorming van het gevangeniswezen nemen.

Er moet ook politieke actie ondernomen worden. De beleidsmakers moeten duidelijk weten wat de problemen zijn in de penitentiaire sector en zij moeten op hun verantwoordelijkheid aangesproken worden. Het wordt tijd dat er in de penitentiaire sector geïnvesteerd wordt, ook financieel. Zo kan een groot deel van de problemen uit de wereld geholpen worden.

Binnen dit kader organiseert het Netwerk Samenleving en Detentie op geregelde tijdstippen ervarings- en informatieuitwisselingen en overlegmomenten.

Het Netwerk Samenleving en Detentie wil de hier beschreven doelstellingen bereiken in samenwerking met haar Franstalige tegenhanger 'Réseau detention et alternatives' (REDA).

... en wat we willen

Het Netwerk Samenleving en Detentie formuleert een aantal eisen. Hiermee wil het Netwerk haar standpunten omtrent de penitentiaire problematiek benadrukken en tevens een aantal mogelijkheden aan de beleidsmakers aanreiken om de problemen aan te pakken.

Eerst en vooral is de uitvoering van de basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden een strijdpunt. Daarnaast moeten ook de wet betreffende de externe rechtspositie van gedetineerden en de wet houdende de oprichting van de strafuitvoeringsrechtbanken worden uitgevoerd. De interne (hoe binnen de gevangenis gedetineerden bejegenen?) en de externe (wanneer en onder welke voorwaarden komen gedetineerden vrij?) rechtspositie mogen niet los van elkaar bekeken worden. Vanaf 1 januari 2007 worden strafuitvoeringsrechtbanken geïnstalleerd. Dat in het kader van de strafuitvoeringsrechtbanken ook de stem van het slachtoffer beluisterd zal worden, vindt het Netwerk een goede zaak. Initiatieven die de dader- en slachtoffer-belangen op evenwichtige wijze in rekening nemen, verrijken ons juridisch systeem. Met de wet over bemiddeling in de strafrechtelijke context wordt intussen ervaring opgebouwd inzake dader-slachtoffer-bemiddeling tijdens de detentie. De ervaring leert dat het slachtoffer niet per definitie de klager is die 'niet samendrukbare' of 'strengere' straffen eist. Voor de veiligheid van de samenleving en ter voorkoming van nieuwe slachtoffers is trouwens een 'voorwaardelijke invrijheidstelling', waarbij Justitie een vrijgekomen dader volgt en desnoods weer aanhoudt, te verkiezen op 'strafeinde', waarbij de samenleving geen enkele greep meer op de vrijgekomen dader heeft.

Ten tweede is de toegang tot maatschappelijke hulp- en dienstverlening een recht voor alle gedetineerden. Daartoe moet een breed, gevarieerd en kwaliteitsvol aanbod aan hulp - en dienstverlening beschikbaar gemaakt worden voor gedetineerden in alle gevangenissen. Hulpverlening, onderwijs, arbeidstoeleiding, cultuur, sport en ontspanning, gezondheidszorg, ... doorbreken tevens de uitsluiting van gedetineerden en verhogen de inclusieve capaciteit van de samenleving. Naast begeleiding **tijdens** de periode van opsluiting dient ook voorzien te worden in opvang **na** detentie. Na de ontwrichtende periode

NETWERK SAMENLEVING & DETENTIE

van detentie dienen gedetineerden te kunnen terugvallen op 'steunende netwerken', die hen tijdens moeilijke momenten bijstand kunnen verlenen. Alle departementen en overheden dienen hun verantwoordelijkheid in deze op te nemen. Het Netwerk pleit voor een veralgemening van het Vlaams strategisch plan voor hulp- en dienstverlening aan gedetineerden over het hele Vlaamse grondgebied.

Ten derde is er de problematiek van de geïnterneerden. Als mensen eenmaal 'geïnterneerd' zijn, hebben ze ook recht op behandeling. België werd in het verleden ettelijke malen veroordeeld omdat geïnterneerden langdurig worden opgesloten in een gevangenis, zonder aangepaste behandeling, wat onaanvaardbaar is. Onder de vorige Minister van Justitie Verwilghen werd begonnen met drie forensische proefprojecten in Vlaanderen. Het CPT, het 'Europees Comité ter preventie van foltering en onmenselijke of vernederende behandeling', had lovende woorden voor de aanpak in deze forensische afdelingen in psychiatrische ziekenhuizen. Begin 2006 legde Minister van Justitie Onkelinx haar plannen voor internering in Vlaanderen op tafel. Er werd extra financiering gevonden voor de bestaande forensische proefprojecten in 2006 en er werd een Masterplan gelanceerd, met perspectief op twee instellingen: een in Gent en een in Antwerpen, operationeel in 2010. Het Netwerk pleit ervoor dat de proefprojecten voor medium-risk geïnterneerden gecontinueerd worden naast de nieuwe instellingen voor high-risk geïnterneerden. Het Netwerk wijst erop dat structurele financiering van de zorg voor geïnterneerden in dit land nog steeds niet gegarandeerd is, en dat een geïntegreerde beleidsvisie vooralsnog ontbreekt. Om tot een definitieve oplossing van de problematiek van 'internering' te komen dienen 'Justitie' en 'Volksgezondheid' samen aan één zeel te trekken.

Ten slotte wil het netwerk dat er een vermindering komt in het gebruik van de gevangenis. Dit kan door de gevangenisstraf daadwerkelijk als ultimum remedium te gebruiken, door werk te maken van een verstandige uitbouw van niet-vrijheidsberovende alternatieven en herstelgerichte initiatieven en door de voorlopige hechtenis op minder grote schaal toe te passen. Een neveneffect hiervan kan een reductie van de gevangenispopulatie zijn.

Enkele concrete aandachtspunten

Buiten de kerneisen richt het Netwerk Samenleving en Detentie zich ook op enkele zeer concrete punten waar nog werk aan de winkel is.

Een eerste concreet punt waar moet aan gewerkt worden betreft de communicatie tussen enerzijds de federale overheid en anderzijds de gemeenschappen en gewesten. Er moet een verdere verfijning komen van de afspraken tussen de verschillende actoren betrokken op het justitiële veld, en meer dan dat: er is een integratie nodig van het beleid van de Vlaamse gemeenschap en dat van Justitie, lokaal en bovenlokaal, zodat er éénheid van beleid gerealiseerd kan worden. Ook binnen de federale overheid is een betere integratie van de verschillende departementen noodzakelijk.

De geestelijke verzorging in de gevangenissen, het werk van aalmoezeniers, imams en morele consultants, staat onder druk. Er is nood aan een duidelijke erkenning van het feit dat geestelijke begeleiding in gevangenissen een absoluut noodzakelijke dienst is, niet alleen aan de gedetineerden en de gevangenen, maar ook aan de samenleving. Met het K.B. van 25 oktober 2005 wordt het personeelskader uitgebreid van 36 naar 65 voltijds equivalenten. Dit is een eerste belangrijke stap.

Op dit moment is het onafhankelijk toezicht op de gevangenissen en op de bejegening van gedetineerden in handen van onbezoldigde vrijwilligers, die nauwelijks over een werkingsbudget beschikken. Een professionalisering en gepaste omkadering van de Centrale Toezichtsraad en de Toezichtcommissies dringt zich op. De nodige middelen moeten hiervoor vrijgemaakt worden.

De laatste aandachtspunten bevinden zich in de personeelsfeer. Zo wil het Netwerk dat er werk gemaakt wordt van een opwaardering van de functie van penitentiair beambte. Het is een functie die niet louter herleid mag worden tot zijn veiligheidsfunctie. Tevens moet er voorzien worden in een degelijke opleiding en in de nodige psychologische ondersteuning voor gevangenispersoneel.

Tenslotte wil het netwerk ijveren voor een minimumbezetting van gevangenispersoneel bij staking. Dit houdt niet enkel een minimum aan penitentiair beambten in, maar tevens een minimum aan hulp – en dienstverlening. De rechten van de gedetineerden tijdens sociale acties moeten gevrijwaard worden.

Foto's: Lieven Nollet

NETWERK SAMENLEVING & DETENTIE

Slot

“De manier waarop een samenleving het strafbeleid en de strafprocedures organiseert, bepaalt of ze wel of niet fatsoenlijk is. Ook criminelen hebben recht op elementair menselijk respect”. Gemeten aan deze norm van de joodse filosoof Avishai Margalit, uiteengezet in zijn essay **De fatsoenlijke samenleving**, presteert België nu, aan het begin van de 21ste eeuw, ondermaats. Nochtans is al veel werk voor de noodzakelijke inhaalbeweging gebeurd. Het is niet ondenkbaar dat België ooit opnieuw trendsettend wordt zoals het dat ooit geweest is ten tijde van Ducpétiaux, die voor die tijd zeer vooruitstrevende ideeën had. Het netwerk roept politici op om de moed op te brengen om ondubbelzinnig werk te maken van de noodzakelijke hervorming van het gevangeniswezen.

Netwerk Samenleving en Detentie, oktober 2006

Het Netwerk Samenleving & Detentie is een ontmoetingsplaats voor personen en organisaties die zich betrokken voelen bij het gevangeniswezen. Het Netwerk ijvert voor een hervorming van het gevangeniswezen:

- een humanisering van de gevangenisstraf,
- een benadering van gedetineerden als rechtsburgers - een duidelijke omschrijving en daadwerkelijke uitvoering van rechten en plichten,
- een zinvolle invulling van de detentietijd gericht op re-integratie en herstel.

Het Netwerk onderneemt actie om het maatschappelijk en politiek debat over het gevangeniswezen en de maatschappelijke reactie op criminaliteit te voeden zodat het draagvlak voor een hervorming van het gevangeniswezen kan groeien.

Contact:

Marc Tassier, voorzitter (marc.tassier@skynet.be)

Angela van de Wiel, secretaris (angela@mensenrechten.be)

Adres Netwerk Samenleving en Detentie:

p.a. Liga voor de Mensenrechten

J. Van Stopenberghestraat 2

9000 Gent (09/223 07 38)